

Jan Wróblewski

Ocalałe książki z bibliotek Towarzystwa Czytelni Ludowych na Warmii i Mazurach

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 351-360

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Wróblewski

Ocalale książki z bibliotek Towarzystwa Czytelni Ludowych na Warmii i Mazurach

Minęło już ponad sto lat, od kiedy grupa poznańskich działaczy w miejsce zlikwidowanego przez władze pruskie Towarzystwa Oświaty Ludowej utworzyła w końcu 1880 roku Towarzystwo Czytelni Ludowych. Jego celem — jak głosił statut — było „szerzenie pożytecznych, religijne uczucia ludu podnoszących i pouczających książek polskich i zakładanie biblioteczek ludowych”. Zasięgiem swego działania Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu objęło Poznańskie, Pomorze Gdańskie, Śląsk, Prusy Wschodnie, a także tereny emigracyjne (Westfalia i Nadrenia oraz Niemcy Środkowe). Tym więc sposobem na terenie Warmii i Mazur powstało szereg biblioteczek zwanych wówczas czytelniami. Jakkolwiek nie znamy dokładnej daty założenia w tym regionie pierwszych bibliotek TCL (pierwszy wykaz obejmuje bowiem czytelnie założone od początku powstania Towarzystwa do końca 1882 roku), nie ulega jednak wątpliwości, że nie mogły one powstać jeszcze w roku 1880. Świadczy o tym fakt, że Komisję Krytyczną, która miała zajmować się doбором odpowiednich książek powołano 6 listopada 1880 roku (zebranie organizacyjne TCL odbyło się 11 października tegoż roku) i nie wydaje się możliwe, aby w tak krótkim czasie sformowane komplety książek mogły być wysłane poza sam Poznań. Dlatego też trzeba przyjąć, że pierwsze biblioteczki TCL na terenie byłych Prus Wschodnich założono w 1881 roku. Jak wykazuje dokumentacja, powstały one w Królewcu, Giżycku, Klebarku i Gryźlinach¹. W następnych latach zakładano czytelnie w dalszych miejscowościach; do roku 1888 powstało ich łącznie 68², a do 1905 roku — 102³. Na podstawie prowadzonych badań autor zdołał zlokalizować 88 tych czytelni, natomiast 14 pozostało nie umiejscowionych⁴. Zakładanie tych bibliotek miało wielkie

1 Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego, Prezydium Policji (dalej APMiW w Poznaniu, PP), sygn. 4374, k. 31; Deutsches Zentralarchiv Abteilung II Merseburg (dalej: DZAM), Rep. 77, Tit. 78 nr 29, Adh: Die polnischen Volksbibliotheken, Bd. 1, k. 26.

2 APMiW Poznań, PP, sygn. 4374, k. 112, 175, 227, 235, 272, 385; DZAM, Rep. 77, Tit. 78, nr 29, Adh: Die polnischen Volksbibliotheken, Bd 1, k. 144, 271—272, Bd 2, k. 2, 77, 205, 150, 246.

3 Czytelnia Ludowa, 1907, z. 1, s. 15; J. Kisielewski, *Światła w mroku. Pięćdziesiąt lat pracy Towarzystwa Czytelni Ludowych 1880—1930*, Poznań 1930, s. 84.

4 Autor dysponował materiałami z lat 1882—1892, być może te czytelnie zostały założone później. Nie wykluczone, że mogły być wysłane komplety książek do miejscowości, w których istniały już biblioteki. Umiejscowione czytelnie znajdowały się w następujących miejscowościach: Bałamutowo (powiat etcki), Barczewko (olsz.), Barczewo (olsz.), Bartąg (olsz.), Bartoły Wielkie (olsz.), Biedowo (olsz.), Biesowo (resz.), Biskupiec (resz.), Bitkowo (olecki), Botowo (szczyc.), Brąswałd (olsz.), Butryny (olsz.), Dobrzyń (nidz.), Dudki (etcki), Dywity (olsz.), Gady (olsz.), Gietrzwałd (olsz.), Giżycko, Grabowo (olsz.), Gryźliny (olsz.), Gutkowo (olsz.), Inulec (mrag.), Jaroty (olsz.), Jedzbark (olsz.), Kierzliny (olsz.), Kieźliny (olsz.), Klebark, Klebark Wielki (olsz.), Klon (szczyc.), Kołaki (olsz.), Kownatki (nidz.), Kronowo (olsz.), Królewiec, Lamkowo (olsz.), Lamkówko (olsz.), Łęgajny (olsz.), Leszno (olsz.), Lewałd Wielki (ostr.), Likusy (olsz.), Liwa (ostr.), Łapka (olsz.), Łupstych (olsz.), Łyna (nidz.), Marcinkowo (olsz.), Marwałd (ostr.), Mokiny (olsz.), Najdymowo (resz.), Napiwoda (nidz.), Nerwik (olsz.), Nowe Włóki (olsz.), Ogródek (etcki), Olecko, Olsztyn (dwie czytelnie), Osiekowo (nidz.), Pasym (szczyc.),

znaczenie, gdyż trzeba pamiętać, że ze wszystkich towarzystw oświatowych istniejących w zaborze pruskim szczególną rolę odgrywało Towarzystwo Czytelni Ludowych, którego działalność przypadała na lata wzmoczonej germanizacji. W tym bowiem okresie politykę władz pruskich wobec ludności polskiej znamionowały takie fakty, jak rugi pruskie (1885), ustawa Bismarcka o wykupie ziemi z rąk polskich (1886), powstanie Hakaty (1894), czy ustawa o przymusowym wywłaszczeniu (1908). Wtedy to w arsenałach samoobrony znajdowała się również książka w języku ojczystym. Co prawda w statusie cel działalności TCL został sformułowany niewinnie, ale nie ulegało wątpliwości, że nie chodziło tutaj o uczucia religijne. Towarzystwo Czytelni Ludowych — jak wiemy — było kontynuacją zlikwidowanego przez władze pruskie, a zorganizowanego w stuletnią rocznicę pierwszego rozbioru Polski, Towarzystwa Oświaty Ludowej, które za zadanie miało „wychowanie i wykształcenie ludu naszego w narodowym kierunku”⁵. Rolę TCL widać wyraźnie w wielu wystąpieniach czołowych działaczy, a szczególnie w apelach delegata TCL na Warmię, Franciszka Szczepańskiego, ogłaszanych na łamach „Gazety Olsztyńskiej”⁶.

Niewątpliwie, to wszystko jest jednoznaczne. I w tym tkwi główna zasługa tego towarzystwa. A na skuteczność oddziaływania książki polskiej w kształtowaniu się świadomości narodowej w tym okresie mamy wiele dowodów⁷. Dlatego też należy ubolewać, że to wielce zasłużone towarzystwo nie doczekało się dotąd naukowej monografii swojej działalności⁸. Tym bardziej, że setna rocznica jego powstania była ku temu najlepszą okazją⁹. Niewątpliwie na przeszkodzie opracowania takiej monografii stanęły zbyt szczupłe źródła, gdyż same akta Towarzystwa Czytelni Ludowych zostały w czasie II wojny światowej doszczętnie zniszczone. Dlatego też do wykonania tego zadania trzeba będzie dochodzić niełatwą, określaną drogą. Oprócz znanych nam źródeł niemieckich (akt policji pruskiej) oraz informacji zawartych w polskiej prasie z tego okresu wielką pomocą mogą się stać materiały znalezione poza Poznaniem, w innych dzielnicach pruskiego zaboru. Jako dowód może posłużyć fakt znalezienia przez dyrektora Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Zielonej Górze, dr. Grzegorza Chmielewskiego w 1979 roku w Pszczewie 134 książek teceelowskich z powiatu skwierzyńskiego. Książki te uratowała przed zniszczeniem autochtonka, Waleria Misiewicz¹⁰. Niewątp-

Patryki (olsz.), Południowo (olsz.), Prawdziśka (ełcki), Puchowica (olecki), Pudąg (resz.), Purda (olsz.), Radosty (olsz.), Ramsowo (olsz.), Rasząg (resz.), Reszki (ostr.), Różnowo (olsz.), Rudziśka (resz.), Ruktawki (resz.), Rykowiec (olsz.), Rzeck (resz.), Skajboty (olsz.), Sławka Wielka (nidz.), Spręcowo (olsz.), Stanclewo (resz.), Stryjowo (resz.), Szałstry (olsz.), Sząbruk (olsz.), Szczęsne (olsz.), Święta Lipka (kęt.), Trękus (olsz.), Tuławki (olsz.), Tyłża, Ukta (mrag.), Węgój (resz.), Wielbark (szczy.), Wrzesina (olsz.), Wygoda (olsz.), Wyrandy (olsz.).

⁵ Dziennik Poznański, 1872, nr 10, s. 1.

⁶ Franciszek Szczepański nawoływał m.in., że należy „być gorliwym w czytaniu i drugich zachęcać do gorliwego czytania [...] a to jest jedyny nasz ratunek, żebyśmy my i nasze dzieci nie zapomnieli po polsku czytać i nie zaprzestali być Polakami” (GO, 1891, nr 93); „Pamiętajmy, że jedyną naszą bronią przed zwyciężeniem jest książka polska. W niej czytając sami i dzieci nasze z nich pouczając, możemy być pewni, że zachowamy język ojczysty, choćbyśmy gorszych jeszcze czasów dożyć mieli” (GO, 1891, nr 95, s. 1).

⁷ Zob. J. Wróblewski, *Biblioteki polskie na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1881—1939*, Olsztyn 1968, ss. 58—59.

⁸ Oprócz cytowanej już książki Józefa Kisielewskiego sprawami Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu interesował się w swoich badaniach Witold Jakóbczyk, czego dowodem są następujące jego prace: *Biblioteki ludowe w zaborze pruskim na przełomie XIX i XX wieku*, Przegląd Historyczno-Oświatowy, 1961, nr 1, ss. 55—66; *Rola bibliotek ludowych w zaborze pruskim*, Rocznik Biblioteki Narodowej, R. 1, 1961, ss. 294—318; *Studia nad dziejami Wielkopolski w XIX w. (Dzieje pracy organicznej)*, t. 2: 1850—1890, Poznań 1959; t. 3: 1890—1914, Poznań 1967.

⁹ Na VIII Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu (25—27 września 1980) postulowano opracowanie takiej monografii, brak jednak wiadomości, aby ktoś podjął się tego przedsięwzięcia.

¹⁰ G. Chmielewski; *Z dziejów bibliotek ludowych w Zachodniej Wielkopolsce (pow. skwierzyński, międzyrzecki i babimojski)*, Przegląd Lubuski, R. 8, 1979, nr 4, ss. 57—60. Obecnie książki te znajdują się w Muzeum Książki Środkowego Nadodrza, zorganizowanym przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze.

liwie zarejestrowanie i opisanie tego księgozbioru wpłynie na poszerzenie dotychczasowej wiedzy o Towarzystwie Czytelni Ludowych w Poznaniu. Ale takie resztki księgozbiorów znajdują się nie tylko na terenie województwa zielonogórskiego. Znacznie już wcześniej zostały znalezione książki z pieczętkami TCL na Warmii i Mazurach i to w kilku miejscowościach. Stanowią one niewątpliwie ważny dokument działalności Towarzystwa Czytelni Ludowych na tych ziemiach, dlatego też autor zdecydował się opublikować sporządzony wykaz książek, który może stać się nie tylko materiałem do dalszych badań nad historią polskich bibliotek ludowych na Warmii i Mazurach, ale również wzbogacić wiedzę o działalności poznańskiego Towarzystwa Czytelni Ludowych, mogącej przysłużyć się do ewentualnego opracowywania monografii tego towarzystwa.

Publikowany tutaj wykaz rejestruje 119 egzemplarzy książek pochodzących z następujących źródeł:

1. Książki z biblioteki Michała Kajki przechowywanej w Ośrodku Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Biblioteka ta składa się z trzech członów: książek oznakowanych pieczętkami TCL (33), książek z nalepkami Bezpłatnej Czytelni E. Lewandowskiego (12) oraz książek własnych Kajki. Księgozbiór ten został odebrany z rąk szabrowników w roku 1948 dzięki staraniom Emilii Sukertowej-Biedrawiny i zdeponowany w Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytucie Mazurskim) i wraz z księgozbiorem tej placówki w 1963 roku przeniesiony do biblioteki Ośrodka Badań Naukowych¹¹. Problem, czy Kajka był bibliotekarzem TCL, nie został ostatecznie wyjaśniony, ale sprawa przynależności tego księgozbioru opatrzonego pieczętkami TCL nie budzi żadnych wątpliwości¹².

2. Książki z biblioteki w Brąswaldzie przechowane w czasie ostatniej wojny przez rodzinę Zientarów (Hallmanów), przekazane następnie w roku 1962 autorowi niniejszego artykułu. W bibliotece tej obok książek z pieczętkami Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech (Oddział: Prusy Wschodnie) i Związku Towarzystw Młodzieży (a także książek bez żadnych pieczętek) znalazło się 31 tomów TCL. Sama biblioteka TCL w Brąswaldzie powstała w 1887 roku¹³, ale w początkach XX wieku mamy ślady jej upadku¹⁴, następna została tam założona w czasie przygotowań do plebiscytu¹⁵. Jak wykazały badania, książki z biblioteki brąswaldzkiej stanowią największy zespół z ocalałych książek na Warmii. Pochodzą one z kilku kompletów dosyłanych do Brąswałdu do 1920 roku.

3. Książki pochodzące z Purdy, nabyte od rodziny Orłowskich przez Tadeusza Orackiego, a następnie подарowane autorowi niniejszego artykułu (18 tomów). Biblio-

11 Na temat biblioteczek Michała Kajki powstały dwie prace magisterskie: 1) Danuta Jaworska, Księgozbiór Michała Kajki. Promotor: prof. dr Antoni Knot, Wrocław 1968, Uniwersytet Wrocławski, 4°, ss. 90, nlb. 3 (maszynopis). Jeden z egzemplarzy tej pracy znajduje się w posiadaniu autora niniejszego artykułu; 2) Stefania Tumidajewicz, Biblioteka Michała Kajki. Promotor: dr Halina Keferstein, Olsztyn 1981, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Zakład Bibliotekoznawstwa, 4°, ss. 103, il. fot. bibliogr. (maszynopis).

12 Zajmuje się tym problemem również Janusz Jasiński w artykule *Rozwój świadomości narodowej Michała Kajki*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1958, nr 3, ss. 197—210.

13 APMiW Poznań, PP, sygn. 4374, k. 272—276.

14 Świadczy o tym zamieszczony w organie TCL „Przeglądzie Oświatowym” w roku 1910 list czytelnika „Gazety Olsztyńskiej”, w którym czytamy: „W jednym z ostatnich numerów wyczytałem prośbę redakcji do czytelników, aby donieśli, w których wioskach na Warmii znajdują się jeszcze biblioteki Tow. Czytelni Ludowych, ile w nich książek i kto jest bibliotekarzem. Zdziwiłem się, bo wnoszę z tego, iż są jeszcze biblioteki polskie na Warmii, choć może nikt o nich nie wie. Ja przynajmniej nie wiem o żadnej takiej czytelnicy, oprócz olsztyńskiej, której bibliotekarzem jest nasz pan redaktor. Przed kilkunastu laty pamiętam, że była biblioteka w Brąswaldzie, miał ją znany katolik i rodak śp. Piotr Elbing. Miał on z powodu tego niemałe przykrości, kilkakrotnie nawet żandarmi u niego za owymi książkami szukali, co go jednak wcale nie zrażało. Teraz jednakże wiem, co się stało” — *Przegląd Oświatowy*, 1910, z. 1, ss. 30—31.

15 *Przegląd Oświatowy*, 1920, ss. 38—40.

teka TCL w Purdzie powstała już w roku 1883 (była tam również zakładana, podobnie jak w Brąszwaldzie, w roku 1920).

4. Książki z biblioteki w Lesznie, która została przechowana w czasie II wojny światowej przez Józefa Krakora na strychu. Po śmierci właściciela jego córka Marta sprzedała księgozbiór autorowi. Znajdowało się tam 11 tomów z pieczętkami TCL.

5. Książki pochodzące z powiatu biskupieckiego (16 tomów), zebrane w terenie przez Antoniego Hansa, a następnie podarowane przez jego żonę, Zofię Hansową, autorowi niniejszego artykułu.

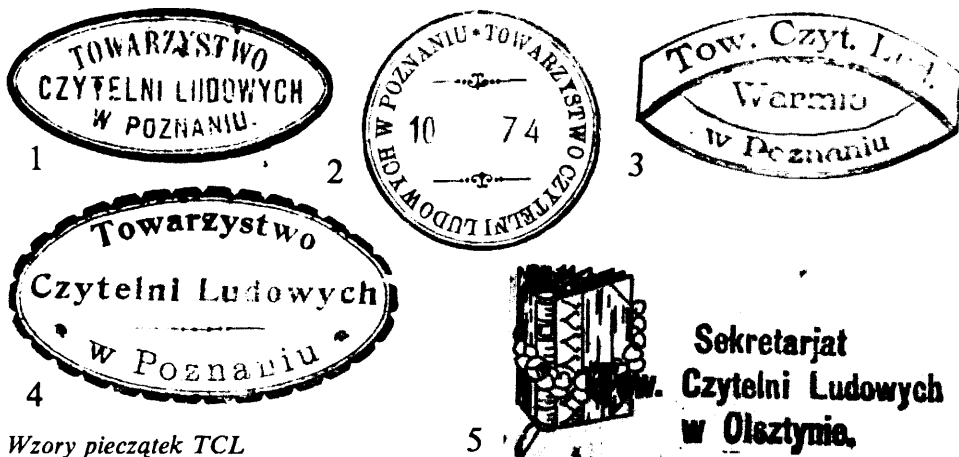
6. Książki będące niegdyś w posiadaniu Alojzego Śliwy z Olsztyna.

7. Książki będące w Bibliotece Muzeum Warmii i Mazur.

8. Książki pochodzące z innych źródeł (od Augusta Bikowskiego z Biskupca, Pawła Turowskiego z Tomaszkowa i z antykwariatu w Olsztynie).

Daty wydania publikowanych tytułów: od 1859 — Ewaryst Estkowski, *Zbiorek rzeczy swojskich* (bibl. Kajki) do roku 1917 — Konstanty Wojciechowski, *Henryk Sienkiewicz* (Brąszwałd).

Jak wynika z pieczętek, książki pochodzą z różnych okresów działalności TCL. Są sygnowane pieczętkami 5 wzorów:

Wzory pieczętek TCL

1) pieczętka kształtu elipsy o wymiarach 4,4 x 2,0 cm z napisem: „Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu” (fot. 1). Takimi pieczętkami stemplowano książki od założenia TCL do czasu jego reorganizacji (1905). Egzemplarzy z tymi pieczętkami jest 83. Książki z tego okresu mają klasyfikację 4 działów. Dział pisany jest cyfrą rzymską, a numer danej pozycji w katalogu cyfrą arabską.

2) pieczętka okrągła o średnicy 3,0 cm z napisem wokół łuku „Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu” i dwiema liczbami na poziomej osi, oddzielonymi od siebie znakiem łamania (fot. 2). Z liczb pierwszych stwierdzono 08, 09, 10; drugie liczby są dwu- lub trzycyfrowe. Przypuszczalnie pierwsza liczba to rok wysłania kompletu. Książek 12.

3) pieczętka kształtu elipsy o ściętych rogach z napisem w otoku: „Tow. Czyt. Lud. w Poznaniu”, a w środku: „Warmia” (fot. 3). Książek 6.

4) pieczętka o kształtach zębatej elipsy o osi 5,2 x 2,8 cm z napisem „Towarzystwo Czytelni Ludowych w Poznaniu” (fot. 4). Książek 12.

5) pieczęćka podłużna bez ramki z napisem: „Sekretariat Tow. Czytelni Ludowych w Olsztynie” (fot. 5). Opatrzona są nią księgozbiory z okresu przygotowań do plebiscytu. Książek 4.

Uwaga: Tylko nieliczne książki weszły w skład księgozbiorów Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech, natomiast nie spotyka się ich zupełnie w biblioteczkach Związku Towarzystw Młodzieży w Prusach Wschodnich.

Wykaz książek ocalałych z bibliotek Towarzystwa Czytelni Ludowych na Warmii i Mazurach

- Aleksota Janina S.: *Po berłem Jagiellonów. Powieść historyczna z XV i XVI wieku*. Napisała... Poznań 1897. Nakładem i czcionkami W. Simona, 16° ss. 302.
Pieczęć wzór 1, II — 150 (Purda).
- Ambroziewiczowa Stanisława: *Stanisław Staszyc, jego życie i czyny z portretami i rysunkami*, Warszawa 1910. Skład główny w „Księgarni Polskiej”. 8° s. 52, ilustracji 7.
Pieczęć wzór 4. — (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie).
- B. T. [Twardowski Bolesław]: *Historia powstania Kościuszki 1794 r. Z dodaniem spisu osób, które brały udział w powstaniu oraz dołączeniem życiorysów głównych przywódców*. Opracował... Wydanie II. Z 40-stu rycinami. Poznań 1896. Nakładem Księgarni Katolickiej, 16° ss. 256.
Pieczęć wzór 1, II — 200, nalepka TCL, oprawa księgarska (Brąswałd).
- Barański Antoni: *Konie gospodarskie ich wychów i utrzymanie*, napisał... profesor w c.k. szkole weterynaryi we Lwowie, Lwów 1890, nakł. Macierzy Polskiej 16° ss. 65. Wydawnictwo Macierzy Polskiej, książeczka 48.
Pieczęć wzór 1, Tow. Czytelni Ludowych w Szardzikach, III — 128 (14) oprawna (Ogródek).
- Bełza Stanisław: *W kraju Tysiąca Jezior (Z podróży i przechadzek po Finlandyi)*, Wydanie drugie. Warszawa, Gebethner i Wolf, Kraków G. Gebethner i spółka, Petersburg K. Grendyszyński 1897, 16° ss. 227 nlb. 2.
Pieczęć wzór 1 (na str. 7), oprawna (Brąswałd).
- Berbigier ks.: *Żywot popularny świętego Wincen-tego a Paulo przez... kanonika honor. z Bordeaux, dziekana z Liburnu*. Przetłóżył z francuskiego ks. W. Maryański, kan. metrop. pozn. patronat ... Wydanie drugie. Poznań 1896, czcionkami drukarni Kuryera Poznańskiego, ss. 213 nlb. 2, Wyd. Straży św. Wincen-tego, serya III, rocznik I — 1894.
Pieczęć wzór 1, I — 124, oprawa księgarska (Brąswałd).
- Biblioteka „Przewodnika Katolickiego”. Tom I Poznań 18 ... nakład „Przewodnika Katolickiego” 16° ss. 174.
Pieczęć wzór 1, uszkodzona karta tytułowa (Leszno).
- Bodzantowicz K. S.: *Boje polskie i przygody żołnierskie przez...* Wydanie drugie. Poznań 1883.
Nakład i własność J. K. Żupańskiego w Poznaniu, 16° ss. 335.
Pieczęć wzór 1, IV — 4 (kupiona w antykwarjacie w Olsztynie).
- Bogucka C., Niewiadomska C.: *Wypisy polskie na klasę III*. Warszawa 1907, Gebethner i Wolff, 16° ss. 320.
Pieczęć wzór 2 (10/48), nalepka i znaczek TCL, oprawna (Ogródek).
- Chociszewski Józef: *Koszalki Opalki*. Drugie wydanie znacznie pomnożone. Poznań 1899. Nakł. Księgarni A. Cybulskiego, 16° ss. 64.
Pieczęć wzór 1, IV — 391 (35), oprawa księgarska (Ogródek).
- Chociszewski Józef: *Wspomnienie o życiu i pismach Adama Mickiewicza na pamiątkę przewiezienia jego popiołów do ojczystej ziemi w 1890 r.* Dla ludu polskiego i młodzieży skreślił... Poznań 1890. Nakładem Karola Kozłowskiego. Czcionkami drukarni Dziennika Poznańskiego 16° ss. 64.
Pieczęć wzór 1, II — 87, oprawna (Purda).
- Chrzęszczewska Jadwiga, Warnkówna Jadwiga: *Moja pierwsza książeczka. Czytanka po elementarzu, stopień I*. Wydanie drugie z 52 ryc. Zatwierdzone przez Warszawski Okręg Naukowy do użytku szkolnego, Warszawa 1908, Gebethner i Wolff, 16° ss. 132.
Pieczęć wzór 2 (10/70), nalepka i znaczek TCL (Ogródek).
- Chwalibór: *Z kujawskiej ziemi*. Powieść dla ludu osnuta na tle historycznym przez... Wydanie drugie przez autora przejrane. Poznań 1892, drukiem i nakł. Jarosława Leitgebera 16° ss. 115.
Pieczęć wzór 1, IV — 99 (8), oprawa księgarska (Ogródek).
- Delert J. B. X.: *Krótką historią kościoła św. katolickiego*. Napisał... Wydanie nowe uskutecznione z wiadomością i zezwoleniem autora, ozdobione rycinami, Poznań 1890, nakł. Księgarni Katolickiej, 8° ss. 183.
Pieczęć wzór 1, (Leszno).
- Daleki J. ks.: *Wspomnienia mojego ojca żołnierza dziewiątego pułku Księstwa Warszawskiego zebrane według ustnego opowiadania powtórnie przez...* Poznań 1887, nakł. Wydawnictwa Jim. ks. Fr. Bażyńskiego (Władysława Simona) 16° ss. 130.
Pieczęć wzór 1, oprawiona (Ogródek).

16. Dickens Karol: *Wielkie nadzieje*. Poznań 1918. Nakładem Drukarni i Księgarni św. Wojciecha. Tom drugi 16° s. 334, portret autora. Piecz. wzór 5 — nalepka TCL (Muzeum Warmii i Mazur).
17. Domańska Antonina: *Królewska niedola*. Powieść z czasów Łokietka. Odnaznaczona pierwszą nagrodą na konkursie Towarzystwa imienia „Prusa” w Warszawie. Z 4-ma ilustracjami J. Rutkowskiego. Poznań 1916. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni św. Wojciecha, 8° ss. 84. Piecz. wzór 4 (pow. biskupiecki).
18. *Duchy czarnego boru czyli kamienne serce*. Wydanie 3-cie z rysunkami. Warszawa 1907. Skład główny w „Księgarni Polskiej” J. Sikorskiego, 16° ss. 42. Piecz. wzór 4, nr 48, nalepka TCL (pow. biskupiecki).
19. Dziżył Jan: *Okruchy*. Zbiór powiastek dla małych dzieci z 25 ilustracjami. Poznań 1897, nakł. Księg. A. Cybulskiego, 16° ss. 158 nlb. 2. Piecz. wzór 1, IV — 381 (34) (Ogródek).
20. Toż. (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie).
21. Estkowski Ewaryst: *Zbiorek rzeczy swojskich ku nauce i rozrywce dla młodzieży* przez... Poznań 1859. Nakł. Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego, 16° ss. 200. Piecz. wzór 1, I — 167 (12) (Ogródek).
22. Gnatowski Paweł: *Istota zarazy oraz poglądów na walkę z chorobami zakaźnymi w czasach wojny*. Poznań 1916. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni św. Wojciecha, 16° ss. 95. Piecz. wzór 5 — (Muzeum Warmii i Mazur).
23. Grajner Józef: *Księżę Karol Radziwiłł «Panie Kochanku»*. Opowiadanie na tle dziejów naszych ubiegłego stulecia przez... Poznań 1895. Druk i nakład Jarostawa Leitgebera, 16° ss. 188 + 1 knlb. Piecz. wzór 1, IV — 366, oprawa księg. (Brąswald).
24. Toż. nalepka TCL (Ogródek).
25. Toż. (Purda).
26. Grajner Józef: *Marcik Nowina*. Obrazek historyczny z czasów Bolesława Krzywoustego dla ludu i młodzieży przez... Poznań 1894, drukiem i nakładem Jarostawa Leitgebera 16° ss. 102. Piecz. wzór 1, II — 115, oprawa księgarska (Brąswald).
27. Grajner Józef: *Michno Karaf.* Opowieść historyczna z czasów Bolesława Chrobrego przez... Poznań 1893. Druk i nakład Jarostawa Leitgebera, 16° ss. 93, nlb. 1. Piecz. wzór 1, IV — 331 (Purda).
28. Grajner Józef: *O Czechu wojaku i o polskiej Hance*. Opowieść historyczna z czasów potrzeby grunwaldzkiej za Władysława Jagiełły. Warszawa 1903, skład główny w Księgarni Polskiej, 16° ss. 64. Piecz. wzór 2 (10/59), znaczek TCL, oprawiona (Ogródek).
29. Toż. (Śliwa — OBN).
30. Grajner Józef: *Tomek Setnik*. Poznań 1890 (Śliwa).
31. H. Śl.: *Bóg się rodzi*. Opowiadanie historyczne z powieści Lew Wallace'a „Ben Hur” przerobione przez... Z przedmową ks. A. Brykczyńskiego. Wydanie drugie. Warszawa 1908. Nakład Gebethnera i Wolffa, 16° ss. 215. Piecz. wzór 3, nalepka „Sznuj książkę” (Tomaszkowo).
32. Heyducki ks.: *Bratobójca*. Powieść moralna z czasów wielkorządtwa Alby w Niderlandach. Osnuła na prawdziwym zdarzeniu napisana przez... kapelana we Wessen, w Szwajcarii (Wydanie drugie). Poznań 1894, nakł. W. Simona, 16° ss. 48. Piecz. wzór 1, I — 208 (18), oprawa księgarska (Ogródek).
33. Heyducki Wł. ks.: *Lars Bonwed czyli przygody korsarza*. powieść. Napisał... kapelan w klasztorze P. P. Dominikanek w Wessen, w Szwajcarii. Poznań 1890. Nakł. L. Rzepeckiego, 16° ss. 217. Piecz. wzór 1, IV — 273 (Ogródek).
34. [Jachowicz Stanisław]: *Upominki z prac Stanisława Jachowicza*. Bajki, nauczki, powiastki i różne wierszki z 40 obrazkami. Wydanie trzecie. Poznań 1902. Druk i nakład Jarostawa Leitgebera, 16° ss. 154 nlb. 6. Piecz. wzór 1, IV — 280 (Brąswald).
35. Jaroszewicz Floryan X.: *Matka Świętych Polska albo żywoty Świętych, błogosławionych, Wielebnych, Świętobliwych, pobożnych Polaków i Polek wszelkiego stanu i kondycji, każdego wieku od zakrzewionej w Polsce Chrześcijańskiej Wiary osobliwą życia doskonałością słynących* — Z różnych autorów i pism tak polskich jak i cudzoziemskich zebrane i spisane przez... kapłana zakonu Św. O. Franciszka Reformatów. Dla zbudowania żyjących i potomnych, dla pociechy duchowej swoich krewnych do druku podane r.p. 1767. Część I. Poznań 1893. Nakładem i czcionkami Drukarni Kuryera Poznańskiego, 16° ss. 308. Wydawnictwo Straży św. Wojciecha. Serya II, Rocznik IV 1892. Piecz. wzór 1, I — 219 a, oprawa księgarska (Brąswald).
36. Toż. (Purda).
37. Toż. Część II. Poznań 1893 ss. 296. Piecz. wzór 1, I — 219 b (Leszno).
38. Toż. Część III. Poznań 1894 ss. 246. Piecz. wzór 1 i 5 (Biskupiec, dar Bikowskiego).
39. Toż. Część IV. Poznań 1896 ss. 224. Piecz. wzór 1, I — 219 d (Brąswald).
40. Toż. Piecz. wzór 1 (Purda).
41. Jerzykowski Stanisław: *Krótką rzecz o cholercie*. Według najnowszych badań skreślił popularnie dr... Wydanie czwarte. Poznań 1905. Czcionkami i w komisie Drukarni Dziennika Poznańskiego, 16° ss. 32. Piecz. wzór 1, III — 14, nalepka TCL, oprawa księg. (Brąswald).
42. Jerzykowski Stanisław: *Przewodnik dla felczerów, Siostr Miłosierdzia i w ogóle osób zajmujących się pielęgnowaniem chorych*. Napisał dr..., Poznań 1884 (Nakład Kraszewskiego). II — 30 (Śliwa).

43. Jiraszek Alojzy: *Życiorys mojego dziadka*. Obrazek z dawnych czasów napisał... Przełożyła z czeskiego E. z K.P. Poznań 1887. Drukiem i nakładem Jarosława Leitgebera, 16° ss. 120.
Pieczęć wzór 1, IV — 206, oprawa księgarska (Braswald).
44. Toż. (Śliwa).
45. K. Marya: *Błagd Magdaleny*. Z franc. przerobita... Wydanie drugie. Poznań 1888. Nakładem F. Chocieszyńskiego, 16° ss. 53.
Pieczęć wzór 1, IV — 169 (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie).
46. Kielczewski X proboszcz: *Z poważnych zagadnień życia*. Na pokrzepienie wiary i ku przestrodze polskiemu ludowi i młodzieży opowiedział... Tom II. Poznań 1917, Nakładem autora. Czcionkami drukarni Dziennika Poznańskiego, 16° ss. 124 nłb. 1.
Pieczęć wzór 4, nalepka TCL, oprawna (Braswald).
47. Toż. (Tomaszkowo).
48. Korngutówna Aniela: *Męty*. Zbiór nowel. Poznań 1895. Nakładem i czcionkami W. Simona, 16° ss. 121.
Pieczęć wzór 1, IV — 412 (Leszno).
49. Korzeniowski Józef: *Krewni*. Powieść przez... Cztery tomy w jednym. Poznań 1897. Nakładem i drukiem F. Chocieszyńskiego, 16° ss. 123, 134, 146, 179.
Pieczęć wzór 1, IV — 397 (Braswald).
50. Kraszewski Józef Ignacy: *Cygańskie dziecko*. Z powieści J.I. Kraszewskiego „Chata za wsią” skróciła R.M. Z rysunkami. Warszawa 1890. Druk Józefa Jeżyńskiego, 16° ss. 76.
Pieczęć wzór 1, IV — 360 (30) (Ogródek).
51. Kraszewski J.I.: *Jelita*. Legenda herbowa z roku 1331 przez... Tom I, II. Warszawa 1912. Nakład M. Arcta, 16° ss. 120, 117.
Pieczęć wzór 3 (znaleziona w Benowie). Ponadto pieczątki: „Centralna Biblioteka Polska w Niemczech — Oddział Prusy Wschodnie” nr inw. 3652.
52. Kraszewski J.I.: *Kordecki*. Powieść historyczna przez... Tom II. Warszawa 1896, Gebethner i Wolff, 16° ss. 255.
Pieczęć wzór 1, II — 127.6, oprawa księgarska (Braswald).
53. Kraszewski J.I.: *Królewscy synowie*. Powieść z czasów Władysława Hermana i Krzywoustego. Tom III, IV. Warszawa 1912, Wyd. M. Arcta, 16° ss. 136, 124.
Pieczęć wzór 3. Nalepka „Sznuj książkę” (Purda).
54. Kruszyński S.: *O chowie inwentarza*. Poradnik dla włościan napisał... (O bydle rogatem — O koniu roboczym — Chów owiec — O świniach). Lwów 1889. Nakład Macierzy Polskiej, 16° ss. 101. Wyd. Macierzy Polskiej, książeczka 45.
Pieczęć wzór 1, III — 101 (9) (Ogródek).
55. Kupiec Jan: *Opowieści i bajki śląskie*. Zebrał... Cz. 4. Poznań 1885. Czcionkami i w komisje W. Simona. 16° s. 266—462 (brak początku).
Pieczęć wzór 1 (Muzeum Warmii i Mazur).
56. Langrange F. ks. Mngr: *Święta Paula* przez... wikariusza autora generalnego w Orkanie. Z upoważnienia autora przełożył z francuskiego ks. T.K. Poznań 1880. W drukarni Leitgebera. Nakładem tłómacza, 8° ss. 327.
Pieczęć wzór 1, Joh. Polomski — Nikolaiken Westpr. (Purda).
57. Lisiecki Arkadiusz ks.: *Czasy męczeńskie kościoła świętego*. Opowiedział... Poznań 1915. Czcionkami Drukarni i Księgarni św. Wojciecha, 16° ss. 148.
Pieczęć wzór 4 N 76 — II, oprawa, nalepka TCL (Braswald).
58. Lebiński Władysław: *O podstawach Przemysłu i słowko i Handlu*. Napisał dr... Wydanie drugie pomnożone. Poznań 1883. Drukiem i nakładem J.I. Kraszewskiego (Dr W. Lebiński) 16° ss. 33.
Pieczęć wzór 1, III — 19, brak okładki (Purda).
59. Toż. (Śliwa).
60. M.S.: *Rady dla utrzymujących buhaje rozplodowe co do wyboru, pielęgnowania i użycia buhajów rozplodowych* — spisane przez starego gospodarza i hodowcę. Lwów 1893. Nakł. Macierzy Polskiej. Wyd. Macierzy Polskiej, Książeczka 60.
Pieczęć wzór 1, II — 125 (13) (Ogródek).
61. *Matka królów*. Powieść historyczna z czasów Władysława Jagiełły. Poznań 1899. Nakładem funduszu śp. Dyonizego Wegnera. Drukiem Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 130.
Pieczęć wzór 1, IV — 408 (Purda).
62. Mazanowski M.: *Charakterystyki literackie pisarzy polskich*. XV. *Józef Ignacy Kraszewski*. Przez... Lwów Złoczów. Nakładem i drukiem Zukerkandla, 16° ss. 158.
Pieczęć wzór 2 i 3, nalepka i znaczek TCL (Braswald).
63. Miarka Karol: *Szwedzi w Łędzinach*. Powieść górno-śląska z czasów 30-letniej wojny przez śp. Karola Miarkę. Mikołów [1868]. Nakł. Wydawnictwa Dzieł Ludowych Karola Miarki, 16° ss. 159.
Pieczęć wzór 1, IV — 85 (7) (Ogródek).
64. Miczyński Kazimierz: *Rolnik wzorowy czyli przypomnienie ko, kiedy i jak w gospodarstwie czynić należy*. Napisał dr... Lwów 1899. Biblioteka Macierzy Polskiej nr 6 16° ss. 431.
Pieczęć wzór 1, III — 122 (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie).
65. Milewska Aniela: *Na tle małego miasteczka*. Obrazek społeczny przez... (Odbitka z „Tygodnika beletrystycznego i Naukowego”) Wydanie drugie. Poznań 1890. Nakładem i czcionkami F. Chocieszyńskiego, 16° ss. 104.
Pieczęć wzór 1, IV — 207, oprawa księgarska (Braswald).
66. *Na Irtyżu* (Urywek wspomnień z moskiewskiej niewoli) przez autora „Powieści o Horozanie” — Nakładem W.S. Siewicza. Kraków 1869. W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem K. Mańkowskiego. 16°, ss. 61.
Pieczęć wzór 1 (Braswald).
67. X.X.X. *Nad przepaścią*. Powieść kujawska przez... Poznań 1899. Drukiem i nakładem W. Simona (Gońca Wielkopolskiego). 16° ss. 120.
Pieczęć wzór 1, IV — 199 (Purda).
68. Niesiołowski Ignacy: *Roztropni włościanie czyli*

- ubłogosławiona praca*, nap. ... Poznań 1873. IV — 382 (Śliwa).
69. *O karczmie*. Rozmowa niedzielną dwóch wiejskich dziewcząt. Wydanie trzecie poprawne. Warszawa 1883. W drukarni Franciszka Czerwińskiego, 16° ss. 16. Piecz. wzór 1, I — 66 (Śliwa — OBN).
70. Olszewski W. [M. Brzeziński]: *Bajki — nie bajki*. Z różnych autorów zebrał... Z rysunkami Fr. Kostrzewskiego. Warszawa 1899, Druk Józefa Jeżyńskiego, 16° ss. 70 + knlb. 1. Piecz. wzór 2 (10/23), nalepka i znaczek TCL (Ogródek).
71. Olszewski Wiktor: *Opowiadania o ciekawych i pożytecznych rzeczach*. Zebrał i ułożył... Wyd. 2 poprawione. Warszawa 1886. Nakładem autora, 16° s. 183 + 1 nlb. Piecz. wzór 1 (Muzeum Warmii i Mazur). Ze zbiorów po Ziemeckich ze Stękin.
72. Orzeszkowa Eliza: *Czarownica*. Opowiadanie skrócone z powieści Elizy Orzeszkowej. Wydanie trzecie. Warszawa 1917, Skład główny w „Księgarni Polskiej”, 16° ss. 46. Wydawnictwo imienia M. Brzezińskiego. Piecz. wzór 4, nalepka TCL, napis: Jan Zientara w Brunswaldzie, Kr. Allenstein Ostpr, (Brąswald).
73. Orzeszkowa Eliza: *Romanowa*. Z powieści Elizy Orzeszkowej. Wydanie trzecie z obrazkami. Warszawa 1917. Skład główny w „Księgarni Polskiej”, 16° ss. 70. Wydawnictwo imienia M. Brzezińskiego. Piecz. wzór 4, nalepka nr 36 oprawa (z pow. biskupieckiego).
74. *Ostatni z Piastów*. Powieść historyczna z XIV wieku. Poznań 1899. Nakładem funduszu śp. Dyonizego Wegnera. Drukiem Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 134 (brak zakończenia). Wydawnictwo imienia Dyonizego Wegnera. Piecz. wzór 1, II — 146 (Purda).
75. *Pamiętnik konia*. Wydanie 2-gie. Warszawa 1907. Skład główny w „Księgarni Polskiej” Warecka 14, 8° ss. 65. Piecz. wzór 2, nalepka TCL (Brąswald).
76. Toż. Piecz. wzór 2 (10/74), nalepka i znaczek TCL (Ogródek).
77. Toż. 16°. wzór 4, nalepka TCL (powiat biskupiecki).
78. Paszliński Karol: *Na rozdrożu*. Obrazek z życia wiejskiego. Napisał... Wydanie drugie. Poznań 1890. Drukiem i nakładem Jarosława Leitgebera, 16° ss. 190. Piecz. wzór 1, IV — 41 (Purda).
79. Piątkowski Marceł ks.: *Dzieje Rusi Czerwonej czyli Illickiej* (Dzisiejszej Galicji Wschodniej) Opracował... em. proboszcz w Olesku. Lwów 1916, Nakładem Komitetu Wydawnictwa Dzieł Ludowych. Odpowiedzialny redaktor: Bronisław Sokalski, 16° ss. 26. Wydawnictwo Ludowe. Piecz. wzór 4, nalepka TCL (pow. biskupiecki).
80. *Pod katowskim toporem*. Powieść historyczna z czasów Stefana Batorego. Poznań 1899. Nakładem funduszu śp. Dyonizego Wegnera. Drukiem Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 116. Wydawnictwo imienia Dyonizego Wegnera V. Piecz. wzór 1 i 3, IV — 403 (30) (Brąswald).
81. Toż. Piecz. wzór 1, IV — 103 (Brąswald).
82. Toż. Wydanie drugie. Poznań 1900. Nakładem i drukiem Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 116. Piecz. wzór 1, IV — 403, oprawa księgarska (Brąswald).
83. *Polacy w Danii czyli wiekopomne czyny wojenne Stefana Czarnieckiego z roku 1658 i 1659 wedle pamiętników Paska i pamiętników Losia opowiedziane*. Poznań 1886. Nakł. i drukiem J. I. Kraszewskiego (Dr W. Lebiński) 16° ss. 76. Piecz. wzór 1, II — 59 (5), (Ogródek).
84. Przyborowski Walery: *Namioty wezry*. Powieść historyczna z czasów Jana III. Z 9 ilustracjami Juliusza Kossaka i Kaz. Puławskiego. Wydanie drugie. Warszawa 1907, Gebethner i Wolff, 16° ss. 204. Piecz. wzór 2 (10/67), nalepka TCL, oprawa TCL (Ogródek).
85. R. M.: *Syn męczennika*. Wyjątek z „Fabioli” kardynała Wisemana. Podał... Drugie wydanie. Warszawa 1905. Druk J. Sikorskiego, Warszawa 14, 8° ss. 88. Piecz. wzór 1, nalepka TCL, I — 240 (Brąswald).
86. R. M.: *Z kroniki Marcina Gallusa*. Młodzieńcze lata Bolesława Krzywoustego. Warszawa 1900, Druk Józefa Sikorskiego, 16° ss. 40. Piecz. wzór 2 (10/12) nalepka i znaczek TCL (Ogródek).
87. *Robinson Krusoe*. Opracował według J. H. Campe’go A. Orłowski. Z 25-ma rysunkami w tekście. Warszawa (br). Nakład Konstantego Treptego, 16° ss. 186, III. Piecz. TCL (starta) nalepka „Szanuj książkę”, znaczek TCL na okładce (Ogródek).
88. *Rotmistrz Włodek*. Obraz historyczny z czasów Zygmunta III. Odbitka z „Wielkopolanina”. Poznań 1888. Nakład i druk Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 132. Piecz. wzór 1, IV — 247 (21) (Ogródek).
89. Schmidt Krzysztof: *Klasztor Kartuzów*. Powieść przez X. kanonika... Przełożona na język polski przez E. P. Poznań 1902. Nakładem i drukiem Fr. Chocieszyńskiego, 16° ss. 64. Piecz. wzór 1, I — 220 (Brąswald).
90. Toż. (Brąswald).
91. *Sen Józia* (brak karty tytułowej) 16° ss. 55. Nalepka TCL (Brąswald).
92. Sienkiewicz Henryk: *Nowele*. Warszawa 1905. Gebethner i Wolff. Tom II. Wydanie popularne, 16° s. 314. Piecz. wzór 3, nalepka „Szanuj książkę” (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie — od Agaty Maczugi).
93. Słupski Zygmunt: *W obronie świętyń*. Powieść historyczna z czasów Jerozolimy. Z angielskiego przerobił... Poznań 1901. Czcionkami Drukarni Dziennika Poznańskiego, 16° ss. 248. Piecz. wzór 1, I — 222 (Brąswald).
94. Sta.: *Bunt Chmielnickiego*. Obrazki historyczne z powieści Sienkiewicza „Ogniem i mieczem”

- przez... Poznań 1900. Nakładem autorki, czi-
onkami Drukarni i Księgarni św. Wojciecha, 16°
ss. 233.
Piecz. wzór 4, nalepka TCL nr 57 (pow. biskupie-
cki).
95. Sta.: *Z mroku do światła*. Obrazek z czasów św.
Wojciecha przez... Poznań 1898. Nakładem Stani-
sławy Gałęckiej, cziionkami Drukarni Dziennika
Poznańskiego, 16° ss. 166.
Piecz. wzór 1, I — 209 (Purda).
96. Starkel Juliusz: *O różnych dniach świata i wyna-
lazkach*. Rozmowy Walentego. Spisał... Lwów
1892. Nakładem Macierzy Polskiej. Główny skład
w Administracji „Macierzy Polskiej” w gmachu
sejmowym, Wydawnictwo Macierzy Polskiej.
Książeczka 56, 16° ss. 130.
Piecz. wzór 1, III — 162 (Purda).
97. Strowski Władysław: *Lepiej późno niż nigdy*. Opo-
wiedział... nauczyciel ludowy w Ostrówku. Lwów
1890. Nakł. Macierzy Polskiej. Wydawnictwo
Macierzy Polskiej, Książeczka nr 49, 16° ss. 98.
Piecz. wzór 1, IV — 437 (36). (Ogródek).
98. Szmidt Krzysztof ks.: *Koszyk kwiatów*. Powieść
dla ludu i młodzieży. Przełożył Józef Chociszew-
ski. Odbitka z tygodnika „Prawdą a Bogiem”.
Biblioteka powieści katolickich Tom III. Poznań
1887. Nakł. Księgarni Katolickiej, 16° ss. 155.
Piecz. wzór 1, IV — 243 (20) (Ogródek).
99. Śmiałowski Eustachy: *Pod Wiedniem*. Opowieść
na tle historycznym napisał... Kraków 1904.
Nakł. Księgarni Ludowej K. Wojnara, 16° ss. 68.
Wydawnictwo Groszowe imienia Tadeusza Kości-
uski.
Piecz. wzór 2 (20/43), nalepka i znaczek TCL
(Ogródek).
100. Tłoczyński A. ks.: *Myto złotego cielca*. Powieść
współczesna przez... Wydanie drugie poprawne.
Poznań 1894. Nakład i własność Jarosława Leit-
gebera, 16° ss. 152.
Piecz. wzór 1, IV — 321 (Brąszwałd).
101. Tuczyński Fr. Xaw.: *Dwie drogi*. Obrazek z cza-
sów naszych przez... Poznań 1889, Drukiem
i nakł. Jarosława Leitgebera, 16° ss. 139.
Piecz. wzór 1, IV — 298 (27) (Ogródek).
102. Tuczyński Fr. Xaw.: *Mazepa hetman Ukrainy*.
Powieść przez... Poznań 1886. J. Leitgeber, 16°
ss. 116.
Piecz. wzór 1, IV — 214 (19) (Ogródek).
103. Tuczyński Fr. Xaw.: *Na krzyżowce*. Powieść z da-
wnych czasów polskich. Przez... Wydanie drugie.
Poznań 1902. Nakładem i drukiem Fr. Chocie-
szyńskiego, 16° ss. 176 (brak zakończenia).
Piecz. wzór 1, IV — 458 (Purda).
104. Tworzymir Jan: *Dawne czasy*. Opowiadania i po-
wieści na tle dziejów naszych dla ludu i młodzieży.
Zebrał i ułożył... Część II. Poznań 1896. Druk
i nakład Jarosława Leitgebera, 16° ss. 157, nlb. 1.
Piecz. wzór 1, II — 147 b (Brąszwałd).
105. Tworzymir Jan: *Nauka i zabawa* — Książeczka
dla młodego wieku ułożył... Z wielu rycinami.
Poznań 1901, Druk i nakł. J. Leitgebera, 16°
ss. 126 knlb. 1.
Piecz. wzór 1, IV — 466 (38), nalepka TCL
(Ogródek).
106. Tworzymir Jan: *Nauka życia i dobrych obyczajów
w bajkach, powiastkach i przypowieściach*. Uło-
żył... Wydanie drugie z 36 rycinami. Poznań 1902.
Druk i nakł. Jarosława Leitgebera. 16° ss. 140
knlb. 2.
Piecz. wzór 1, IV — 337 (29) (Ogródek).
107. Tworzymir Jan: *Wiązanka wspomnień, obrazków
i opisów z czasów i z życia Kościuski*. Zebrał...
Poznań 1894. Druk i nakład Jarosława Leit-
gebera, 16° ss. 127 knlb. 1.
Piecz. wzór 1, II — 114 (Brąszwałd).
108. *W domu najlepiej*. Powieść dla ludu polskiego
napisana przez autora „Sąsiadów na granicy”,
uwieczniona na czwartym konkursie rozpisany
z daru Wielmożnego Konstantego Zakrzewskie-
go. Wyd. 3. Poznań 1885. Nakładem Księgarni
J. K. Żupańskiego, 16° ss. 156.
Piecz. wzór 1 (Purda).
109. *W morzu płomieni na stepach Ameryki*. Wydanie
trzecie. Poznań 1902. Nakł. i drukiem Fr. Chocie-
szyńskiego, 16° ss. 16 (brak zakończenia).
Piecz. wzór 1 (Purda).
110. Wegner Stanisław: *Władybój, pan na Inowroc-
ławiu*. Powieść historyczna z czasów Mieczysława
I. Wydanie drugie. Poznań 1890. Nakł. i cziion-
kami N. Kamińskiego i Spółki.
Piecz. wzór 1, IV — 138 (15) (Ogródek).
111. Wojciechowski Konstanty: *Ihenryk Sienkiewicz*.
Napisał... Lwów 1917, Macierz Polska, 16° ss. 127
nlb. 1. Biblioteka Macierzy Polskiej nr 96.
Piecz. wzór 4, nalepka TCL, ponadto piecz.
„Centralna Biblioteka Polska w Niemczech
— Oddział: Prusy Wschodnie”, nalepka „10 przy-
kazań” (Brąszwałd).
112. *Wśród burz i gromów*. Powieść historyczna z cza-
sów Władysława Łokietka. Poznań 1899. Na-
kładem funduszu śp. Dyonizego Wegnera. Dru-
kiem Fr. Chocieszynskiego, 16° ss. 156. Wydaw-
nictwo Imienia Dyonizego Wegnera.
Piecz. wzór 1, IV — 399 (Purda).
113. Wyleżyński Tadeusz: *Bitwa pod Lipskiem* przez...
adiutanta polowego przy generale dowódcy pułku
lekkokonnego gwardyi polsko-francuskiej. Część
I i II. Warszawa (br) 16° ss. 250. Biblioteka Dzieł
Wyborowych.
Piecz. wzór 5, nalepka TCL, ponadto „CBP
w N — OPW” nalepka 10 przykazań (Leszno).
114. Zaleski Al.: *O przyczynach chorób zakaźnych czyli
zaraźliwych i o zapobieganiu tym chorobom*.
Z rysunkami. Wydane z funduszu śp. Doktora
Chwieckowskiego. Warszawa 1903. Skład główny
w Księgarni Polskiej, 16° ss. 40.
Piecz. wzór 2 (10/25), nalepka i znaczek TCL
(Ogródek).
115. Zbrozek Piotr: *Gmina Zalesie*. Nakładem Komit-
tetu Wydawnictwa Dzieł Ludowych pod przewo-
dnictwem Alfreda Młockiego. Lwów 1878
z I Związkowej Drukarni, Hotel Żorża, 16° ss. 40.
Piecz. wzór 1 (IV — 182) (Śliwa — OBN).
116. Zielewicz J.: *Żywot i zasługi Karola Marcinkow-
skiego oraz dzieje Towarzystwa Pomocy Naukowej*

- dla młodzieży W. Księstwa Poznańskiego* opowiedział radzca dr... lekarz naczelny w szpitalu sióstr Miłosierdzia Poznańskim. Poznań 1895. Czcionkami Drukarni Kuryera Poznańskiego, 16° ss. 118.
Piecz. wzór 1, II — 110 (Braswald).
117. Zwolski Ign.: *Opisanie Palestyny czyli Ziemi Świętej przez...* Z mapą Palestyny i planem Jerozolimy. Poznań 1888. Nakładem autora, 16° ss. 68.
Piecz. wzór 1 (Śliwa).
118. Żychliński Teodor: *Żywot Tadeusza Kościuszki* napisał według źródeł istniejących... Wydanie drugie. Poznań 1877, 16° ss. 86.
Piecz. wzór 1 (II — 36) (Śliwa).
119. *Życie Genowefy napisane dla matek, dzieci i młodzieży, którzy w cierpieniach szukają pociechy w Bogu i w swej niewinności.* Wydanie trzecie. Poznań 1885. Nakładem Księgarni Katolickiej, 16° ss. 110 (brak zakończenia).
Piecz. wzór 1, I — 44 (Śliwa — OBN).